

(Iz)virnica

Pripravili: Mihaela Anclin

Jasna Križnik

Žalec, junij 2023

KAZALO

1	UVOD	1
2	TERENSKO IN RAZISKOVALNO DELO	2
2.1	Vodni viri Ponikovskega krasa	2
2.1.1	<i>Pitnica izvirske vode Ločanka .....</i>	3
2.1.2	<i>Loški »štepih« .....</i>	4
2.1.3	<i>Studenec Kale.....</i>	5
2.1.4	<i>Izvir Ponikvice.....</i>	6
2.2	Vodni viri na jugozahodnem pobočju Gore Oljke	7
2.2.1	<i>Kaplanov studenec .....</i>	8
2.2.2	<i>Beli studenec .....</i>	9
2.2.3	<i>Miheljnov studenec .....</i>	10
2.3	Vodni viri na območju Prebolda	11
2.3.1	<i>Zajetje Izvirnica.....</i>	12
2.3.2	<i>Izvir Mala Reka pri Gajškovem križu.....</i>	13
3	SWOT ANALIZA	14
4	ZAKLJUČEK.....	15

KAZALO KART

Karta 1: Izbrani vodni viri na Ponikovski planoti	2
Karta 2: Izbrani vodni viri na jugozahodnem pobočju Gore Oljka	7
Karta 3: Izbrana vodna vira na območju Prebolda	11

KAZALO SLIK

Slika 1: Pitnica Ločanka.....	3
Slika 2: Domačin pri pitnici.....	3
Slika 3: Odpadki v bližini Loškega »štepaha«	4
Slika 4: Loški »štepih«	4
Slika 5: Studenec Kale sredi gozda	5
Slika 6: Studenec Kale.....	5
Slika 7: Perišče na Ponikvici.....	6
Slika 8: Izvir Ponikvice	6
Slika 9: Kaplanov studenec pod Goro Oljko	8
Slika 10: Kaplanov studenec	8
Slika 11: Izvir Belega studenca.....	9
Slika 12: Rezervoar Belega studenca.....	9
Slika 13: Miheljnov studenec med polji	10
Slika 14: Miheljnov studenec	10
Slika 15: Izvirnica.....	12
Slika 16: Zajetje Izvirnica	12
Slika 17: Močan izvir Male Reke.....	13
Slika 18: Mala Reka pri Gajškovem križu	13

1 UVOD

Namen študijskega krožka (Iz)virnica je na eni strani raziskovanje virov pitne vode na našem območju, na drugi strani pa raziskovanje možnosti, kako vsebine trajnostnega razvoja, prilagajanja na podnebne spremembe, vpeljati v izobraževanje odraslih.

Nekatere aktivnosti smo v okviru študijskega krožka že izvedli:

- zbiranje lokalnih dobrih/slabih primerov s področja vodnih virov in analiza stanja;
- izdelava interaktivnega zemljevida skupnosti;
- izdelava SWOT analize s predlogi za izboljšanje stanja;
- pospeševanje trajnostnih sprememb v izobraževanju odraslih skozi vzpostavitev vodne knjižnice-orodjarnice v prostorih UPI Žalec;
- organizacija medijsko podprtega dogodka in predstavitev namena in rezultatov študijskega krožka ustreznim deležnikom.

V nadaljevanju našega dela pa nameravamo uresničiti še naslednje akcijske cilje:

- oblikovanje delovne skupine, ki bo pripravila predlog vpeljave umestitve podnebnih vsebin v izobraževalno ponudbo UPI Žalec ter pilotna izvedba;
- ozaveščanje zaposlenih, udeležencev, predavateljev, obiskovalcev in drugih o pomenu varovanja vodnih virov, njihovi so-odgovornosti za okoljske probleme ter krepitev in gradnja odzivnosti na podnebne spremembe;
- predstavitev delovanja in zaključnih ugotovitev krožka (skupaj s predlogi za nadaljnje aktivnosti) ter ustrezna diseminacija.

V poročilu so predstavljene nekatere naše dosedanje aktivnosti. Po uvodnem srečanju smo se najprej odpravili na teren in obiskali posamezne lokalne vodne vire na območju Spodnje Savinjske doline. Pri izboru lokacij smo izhajali iz predlogov članov krožka, obrnili smo se na lokalno skupnost in socialne medije. Svoje ugotovitve s predlogi smo strnili v SWOT analizo, uredili mini vodno knjižnico-orodjarnico ter v juniju organizirali širšo razpravo o naših rezultatih in ugotovitvah.

2 TERENSKO IN RAZISKOVALNO DELO

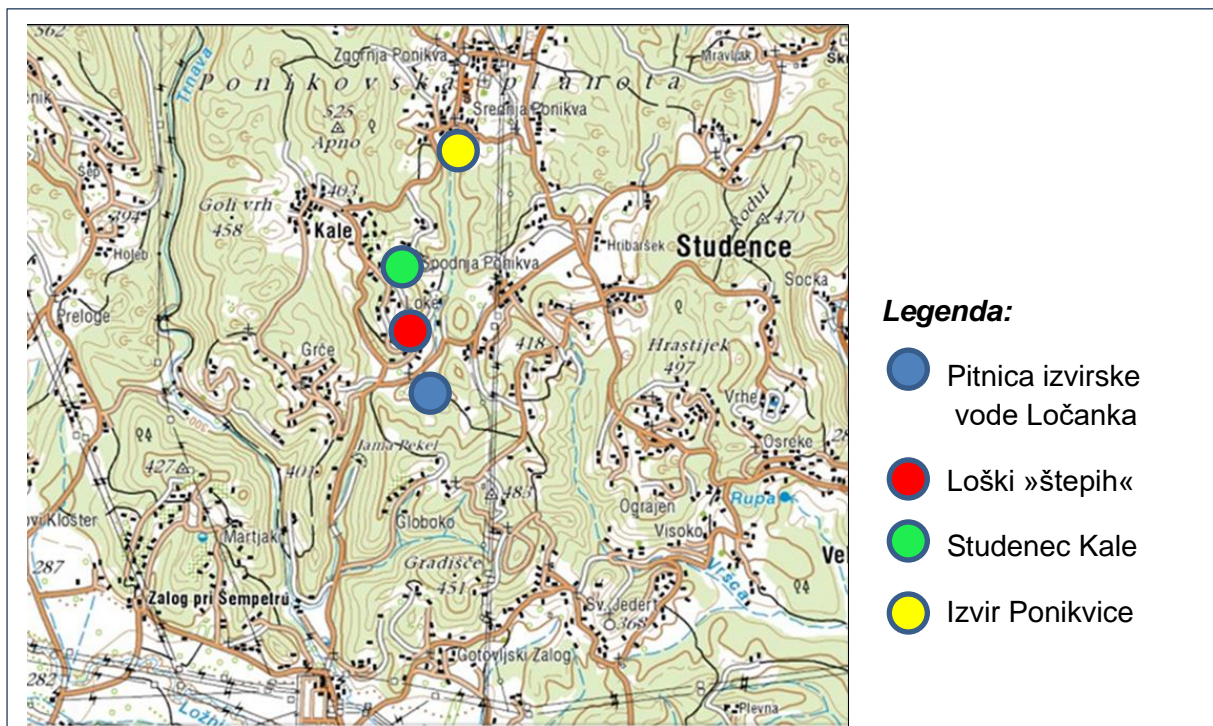
2.1 Vodni viri Ponikovskega krasa

16. 2. 2023

Kraško območje Ponikovskega krasa je bogato z vodnimi viri. Na našem prvem srečanju smo skupaj z domačinko ga. Nevenko Jelen obiskali nekatere izmed njih. Domačini so izvire že v preteklosti, ko jim je zmanjkalo deževnice v rezervoarjih, uporabljali za pitje. Druge so izkoristili tudi za pranje perila (perišče na izviru Ponikvice) ali napajanje živine (Loški »štepih«). Lastništvo vodnih izvirov na tem območju je zelo različno. Nekateri so last vaše skupnosti (Loški »štepih«, izvir Ponikvice), manjši izviri pa imajo lastnika.

Večina domačinov se zaveda, da imajo številni izviri v sušnih obdobjih velik pomen za to območje. Opazen pa je trend vedno večjega obiska različnih obiskovalcev, ki v bližini vodnih virov za seboj puščajo odpadke. Pri urejanju nekaterih neurejenih odlagališč odpadkov krajevna skupnost sodeluje z občino.

Glede na to, da se teh izvirov poslužujejo tudi obiskovalci in, da gre za čiste vode, ki ne vsebujejo klora in pesticidov, si Ponikovski kras zasluži tudi ustrezen ureditev ter zaščito še tako majhnih izvirov. Dobro bi bilo, da bi se te izvire povezalo v nekakšno pohodno pot, ki bi pohodnike ozaveščala o nekdanji vlogi in današnjemu pomenu izvirov kakovostne sladke vode.

Karta 1: Izbrani vodni viri na Ponikovski planoti

2.1.1 Pitnica izvirske vode Ločanka

Ta voda, ki so ji včasih rekli Miklavževka, ne izvira tukaj, ampak kakšnih sto metrov v stran. Ker so bile v preteklosti njive tod okoli namenjene gojenju hmelja, so za ročno delo potrebovali veliko delovne sile. Za žejo so takrat pili vodo neposredno iz izvira Miklavževke, do katerega pa ni bilo lahko priti. Želja je bila, da vodo pripeljejo bliže njivam. Leta 2001 so tako domačini na lastno pobudo in s pomočjo krajevne skupnosti speljali vodo do mesta, kjer se danes nahaja lepo urejena pitnica. Izvirna voda je po zaselku Loke dobila tudi novo ime Ločanka. Ob njeni otvoritvi ji je domačinka Nevenka Jelen posvetila pesem Ločanka, ki nas danes nagovori pri pitnici.

Ta voda je bila vedno namenjena samo za pitje, včasih so po njo prihajali večkrat na dan. Voda nikoli ne presahne, le curek je poleti nekoliko manjši. Ob večjih sušah pridejo po njo tudi ljudje iz Savinjske doline. Voda je popolnoma naravna in kakovostna, saj v okolici ni intenzivnega kmetijstva (območje krajinskega parka). Sistem delovanja pitnice temelji na t. i. »ovnu« oz. na principu »voda vodo žene brez elektrike«.

Slika 1: Pitnica Ločanka

Slika 2: Domačin pri pitnici

2.1.2 Loški »štepih«

Loški »štepih« je bil za zaselek Loke zelo pomemben izvir do izgradnje vodovoda. To je bila, poleg deževnice, prva voda za ta zaselek. Tudi pozimi so po vodo hodili z vedri. Na izviru voda priteče do določene višine in tam stoji, skali se samo ob velikem nalivu. V preteklosti je bilo tu tudi napajališče za živino, ki je bila navajena prihajati k dolgemu lesenemu koritu. Tega danes ni več, čeprav so ga domačini nekaj časa tudi obnavljali.

Zanimiva je sama lokacija izvira sredi hriba okrog katerega je še vedno močvirnat teren. Do čiste vode bi lahko prišli tudi danes. Čeprav izvir nima tako močnega dotoka, vode tudi v najhujši suši nikoli ni zmanjkalo. Ob samem obisku nas je presenetila velika količina odpadkov, ki so jih lokalni prebivalci odložili v neposredni bližini izvira.

Nevenka Jelen ima željo, da bi v okviru kakšnega projekta uredila in ohranila prvotni namen Loškega »štepiha«, saj je lahko dostopen in stoji na vaški zemlji.

Slika 3: Odpadki v bližini Loškega »štepiha«

Slika 4: Loški »štepih«

2.1.3 Studenec Kale

To je stalni izvir, kjer so domačini tako uredili zajetje, da se voda lahko tam tudi zadržuje. Ob našem obisku ni bilo veliko vode. Studenec se nahaja v kotanji sredi gozda in je dostopen po uhojeni poti. Že dotrajane lesene klopi nam povedo, da so domačini v preteklosti bolj pogosto obiskovali ta kraj. Sicer pa glede same ureditve tega studenca ni nekih posebnih načrtov.

Slika 5: Studenec Kale sredi gozda

Slika 6: Studenec Kale

2.1.4 Izvir Ponikvice

Pod naseljem Srednja Ponikva izpod skale izvira potok Ponikvica. Močan kraški izvir Ponikvice je pitna voda, ki nikoli ne presahne in so ga domačinke nekoč uporabljale za pranje perila. Perišče je bilo pred leti pod okriljem Turističnega društva Ponikva znova urejeno, do njega pa je speljana tudi pešpot.

Od izvira teče Ponikvica po površju vse do požiralnikov v Lokah, kjer ponikne v podzemlje jame Pekel. Ob nekdanji šolski potki ob Ponikvici do Lok je še deset manjših izvirov (Beli studenec, studenec Pri ožgani smreki ...), na dveh sta bili v preteklosti tudi dve perišči.

Slika 7: Perišče na Ponikvici

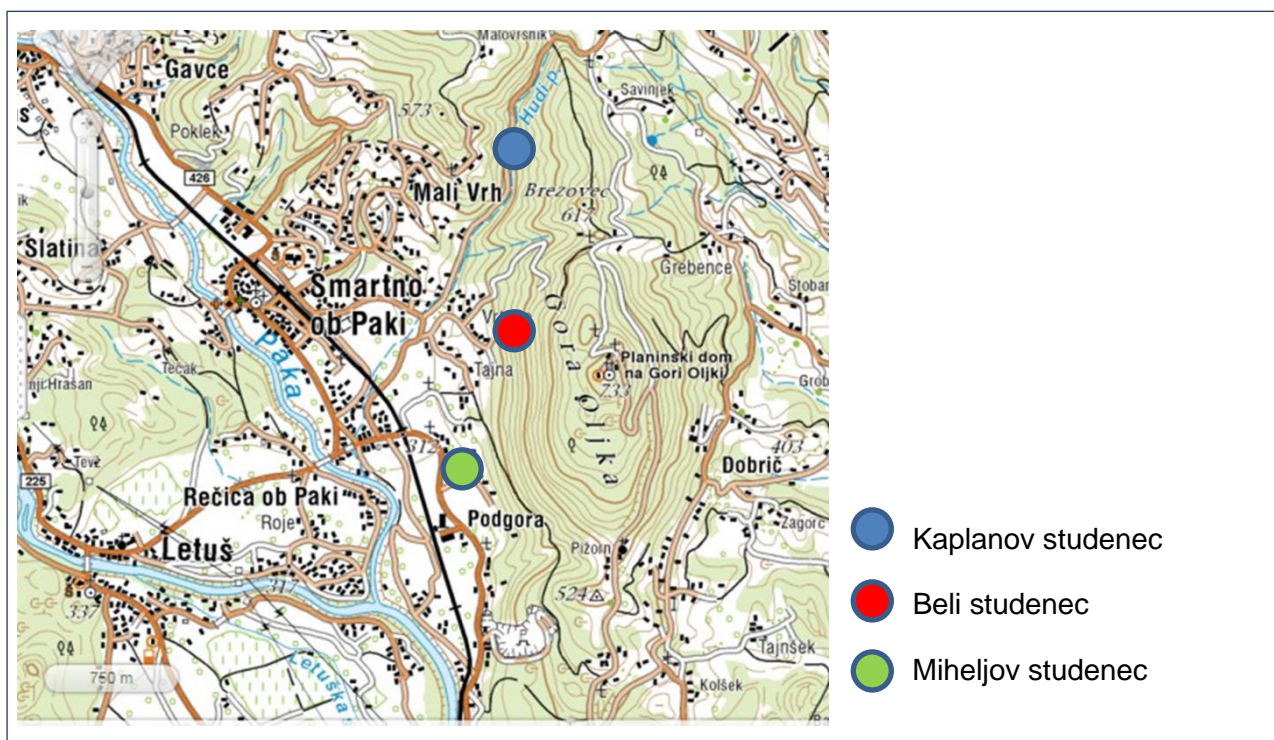
Slika 8: Izvir Ponikvice

Območje Gore Oljke je bogato vodonosno območje s številnimi izviri na njenem obrobju in izjemno kvalitetno vodo. Včasih je skoraj vsaka hiša imela svoj »štepih«.

V senci gradnje 3. razvojne osi pa ni zanemarljivo dejstvo, da načrtovana trasa odseka avtoceste Šentrupert – Velenje, poteka tudi nad nekaterimi vodonosniki, ki bodo trajno izgubljeni. Čeprav so vodni viri ustavno zaščiteni, so dva na tem območju že ukinili. Tako se gospodinjstva namesto od tukajšnjih vodnih virov, oskrbujejo z vodo iz Velenja.

Lokalna skupnost se pogosto preveč podredi nacionalnim interesom. Civilne iniciative tudi na področju vodnih virov na tem območju so bile močne, a so se ljudje utrudili in finančno izčrpali.

Nekatere vodne vire na tem območju naj je pokazal in predstavil domačin g. Martin Podgoršek.

Karta 2: Izbrani vodni viri na jugozahodnem pobočju Gore Oljka

2.2.1 Kaplanov studenec

Ob strugi hudournika Hudi potok, na katerem je bila nekdanja tudi manjša elektrarna, je Kaplanov studenec. Ker je neposredno ob cesti in dobro označen, ga ne moremo zgrešiti. Tu se ustavijo številni pohodniki, kolesarji in tudi domačini, ki imajo vodo za zdravilno in poživljajočo. Voda je izjemno kvalitetna, zelo pitna, čista, ne zmanjka je tudi v najbolj sušnih obdobjih. Predvidena trasa avtoceste naj bi šla neposredno nad studencem.

Slika 9: Kaplanov studenec pod Goro Oljko

Slika 10: Kaplanov studenec

2.2.2 *Beli studenec*

Gre za majhen vodni vir na eni od poti na Goro Oljko. Beli studenec je sestavljen iz vodnega izvira in nižje ležečega rezervoarja. Kot pomožni vodni vir ga uporablja več družin in je priznan tudi s koncesijo. Vemo, da moramo imeti za uporabo tudi manjših vodnih virov koncesijo. Izvir je sredi gozda in, če je veliko padavin, voda teče tudi po pobočju. Sicer pa je zaščiten s ključavnico in nima prostega dostopa. Voda po ceveh teče do rezervoarja in še nikoli ni usahnila. Ker pri rezervoarju voda teče tudi iz cevi, si jo lahko nalijemo.

Pri domačinih je voda zelo cenjena, prav tako se izvajajo tudi analize vode. Omenjeni studenec je lahko izhod v sili, kadar bi bila suša. Pozabljamo tudi, da lahko zaradi izpada elektrike ostanemo brez vode in takrat lokalni vodni viri pridejo še kako prav. Trenutno so na tem območju trije vodohrami (oskrbujejo se iz velenjskega vodnega vira), ki delujejo tako, da se voda se črpa navzgor. Pri naravnih studencih pa vse bazira na naravnem oz. prostem padcu.

Slika 11: Izvir Belega studenca

Slika 12: Rezervoar Belega studenca

2.2.3 Miheljnov studenec

Sestavljen je iz vodnjaka s črpališčem in rezervoarjem, ki je 100 metrov višje. Pred obvezno uporabo javnega vodovoda se je s to vodo oskrbovalo 10 družin, njegova kapaciteta pa je še bistveno večja. Tudi ta izvir ni nikoli presahnil. Danes vodo uporabljajo predvsem za zalivanje.

Slika 14: Miheljnov studenec

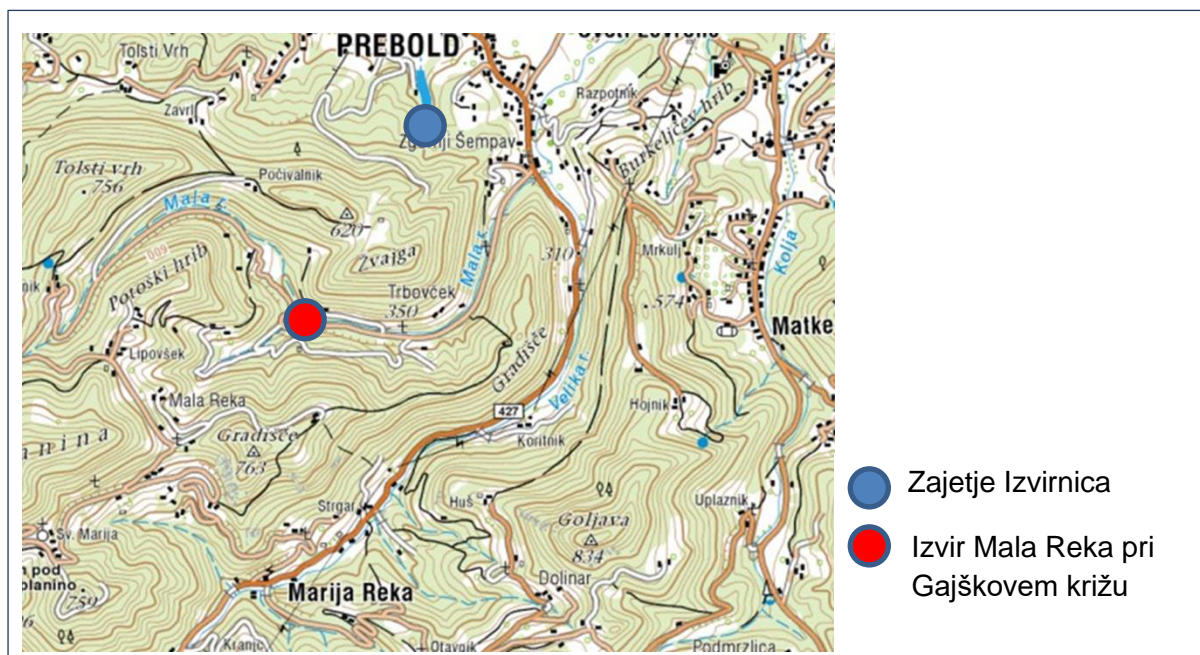

Slika 13: Miheljnov studenec med polji

Kot nam je povedal naš sogovornik g. Podgoršek so ljudje včasih vodne vire bolj smotrno uporabljali, vzdrževali in so zato potencialno uporabni tudi danes. Odnos do naravnih vodnih virov se je spremenil in nekateri izmed njih bodo na tem območju za vedno izgubljeni, če ne prej, takrat ko bo v prostor prišla avtocesta. Domačini se o tem, da bodo nekateri studenci izginili, ne pogovarjajo veliko. Prav zaradi tega ga skrbi za prihodnost naslednjih generacij. Zato svoj čas z vnuki preživi tudi ob Hudem potoku, skupaj spuščajo ladjice, pripoveduje jim o dobri in čisti vodi tod okoli, sprehodijo se do studenca in si tam natočijo vodo.

Skupaj smo ugotovili, da bi tudi izobraževalne ustanove morale biti bolj aktivne na tem področju, zlasti pa pri organiziranju ogledov lokalnih vodnih virov, seznanjanju in ozaveščanju o njihovem pomenu.

Domačini so nas v Preboldu napolili mimo ribnika proti zajetju Izvirnica. Viki Stergar pa nam je predstavil »drugi izvir« Mala Reke pri Gajškovem križu. Oba izvira sta zelo močna, dobro poznana v okolici in lahko dostopna.

Karta 3: Izbrana vodna vira na območju Prebolda

2.3.1 Zajetje Izvirnica

Zajetje in vodovod je Tekstilna tovarna Prebold zgradila leta 1929. Danes z njim upravlja in ga vzdržuje JKP Žalec, d.o.o. Izvir je lahko dostopen in urejen, zato ga domačini pogosto obiskujejo.

Slika 15: Izvirnica

Slika 16: Zajetje Izvirnica

2.3.2 Izvir Mala Reka pri Gajškovem križu

O samem izviru smo izvedeli več od domačina g. Vikija Stergarja. Mala Reka izvira južno od Prebolda, med Strtnikom (845 m) in Reško planino (925 m). Po nekaj sto metrih v kraškem svetu ponikne in ponovno pri Gajškovem križu privre na površje izpod dveh skal, ki sta si v razmiku dva metra. Pri ribniku Druškovič (Sv. Lovrenc) se izliva v Veliko Reko. Skupna dolžina potočka Male Reke je približno 6,5 km.

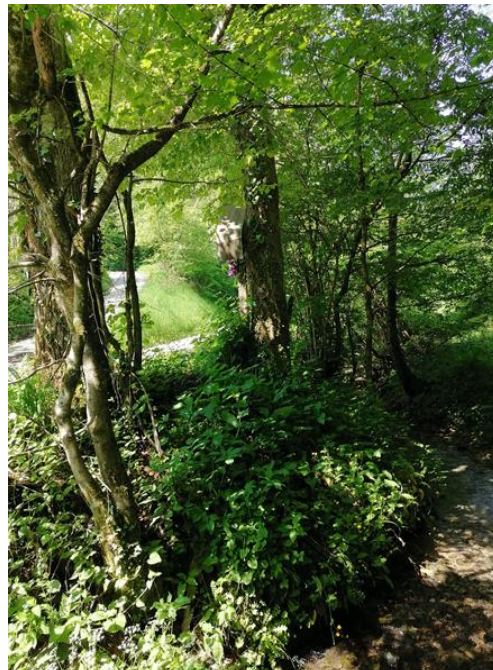
V preteklosti je del vozne ceste (50 m) za vprežene živali potekal tudi po sami strugi. To se je spremenilo leta 1977 z izgradnjo ceste, ki poteka vzporedno s strugo.

Voda na samem izviru pri Gajškovem križu je mrzla in čista, zato ni čudno, da se tu ustavi veliko ljudi in si jo natoči. Še vedno to vodo uporabljajo za redčenje žganja (»šnopca«), saj pravijo, da je odlična. Izvir, ki v hudi suši ne presahne in pozimi ne zamrzne, je bil že nekoč vir pitne vode za živino. Trasa ob sami strugi je tudi priljubljena sprehajalna pot. Gospa pri 88 letih, ki jo prehodi vsak dan, pravi, da jo ta potoček in gozd pomirita in okrepi s pozitivno bioenergijo.

Kot ugotavlja naš sogovornik, se ljudje ne zavedajo dovolj, da je voda glavni vir življenja. O tem zgovorno pričajo tudi številni odpadki ob in v sami strugi. Zanimivo je, da je večina teh odpadkov pripeljanih od drugod. Celoten potok, predvsem pa njegov spodnji del, bi bilo potrebno očistiti.

Slika 17: Močan izvir Male Reke

Slika 18: Mala Reka pri Gajškovem križu

3 SWOT ANALIZA

<p>P R E D N O S T I</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zanesljivi in bogati (količinsko in kakovostno) viri pitne vode • vsestranska uporaba izvirske vode (žganje) • zavarovana območja narave (krajinski park) • dostopnost • obnovljena nekdanja namembnost izvirov (perišče) • zavedanje o pomembnosti izvirov v sušnih obdobjih • dobra označenost in opremljenost nekaterih izvirov (klopca, lonček, podatki o izviru) • redne analize kakovosti vode 	<p>S L A B O S T I</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opuščeni, neočiščeni izviri • nezavarovani in slabo vzdrževani nekdanji viri pitne vode • nepoznavanje nacionalnih in lokalnih strategij na področju ravnanja z izviri pitne vode • neustrezna zakonska zaščita vodnih izvirov • kljub ustavni zaščiti se vodni vir lahko »ugasne« (pravni problem) • odnos do vodnih virov se je spremenil na slabše
<p>P R I L O Ž N O S T I</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zainteresirana lokalna skupnost (lokalne pobude) • nekateri izviri so lastnina vaše skupnosti • interes za obnavljanje nekdanjih pomembnih virov pitne vode v okviru študijskih krožkov • pohodna pot, ki bi povezala nekatere izvire in pohodnike ozaveščala o pomenu teh izvirov • nadomestni vodni vir • vzgoja za ohranitev izvirov pitne vode že v družini • delo z mladimi v izobraževalnih organizacijah na področju razvijanja trajnostnega odnosa do vode • organiziranje ogledov lokalnih vodnih virov pitne vode • zdravilna moč izvirske vode 	<p>N E V A R N O S T I</p>	<ul style="list-style-type: none"> • onesnaževanje na samih izviri • vedno več obiskovalcev, ki odlagajo odpadke • gradnja tretje razvojne osi • trajno izgubljeni vodonosniki • lokalna skupnost se pogosto preveč podredi nacionalnim interesom, ki niso vedno naklonjeni zaščiti vodnih virov • manjši viri pitne vode se negospodarno izkoriščajo v gospodinjstvih in za gospodarske dejavnosti • zaradi izpada elektrike lahko ostanemo tudi brez pitne vode • šibko lokalno sodelovanje in povezovanje za zaščito obstoječih izvirov

4 ZAKLJUČEK

Prvi del našega študijskega krožka smo zaključili s srečanjem na katerega smo povabili predstavnike lokalne skupnosti, občin, komunalnega podjetja, Ekokroga, predavatelje in vse ostale zainteresirane občane. Predstavili smo rezultate in ugotovitve našega terenskega dela. Seznanili smo jih z interaktivnim zemljevidom, ki je objavljen na spletni strani UPI Žalec. Podan je bil predlog, da bi se zemljevid v prihodnosti še dopolnjeval z novimi lokacijami.

Osredotočili smo se tudi na swot analizo in podrobneje razmišljali o posameznih predlogih. Poudarili smo predvsem ozaveščanje glede pomena vodnih virov, ki se začne že v družini in nadaljuje v izobraževalnih ustanovah. Pomembno se nam zdi tudi urejenost in varovanje že obstoječih vodnih virov ter iskanje novih virov v naši okolici. Sprehajalne učne vodne poti pa bi lahko pomenile tudi vsebinsko obogatitev poznavanja vodnih virov.

Določili smo delovno skupino, ki bo v drugem delu izvajanja študijskega krožka pripravila in izvedla pilotni model umestitve podnebnih vsebin v izobraževalno ponudbo UPI Žalec.